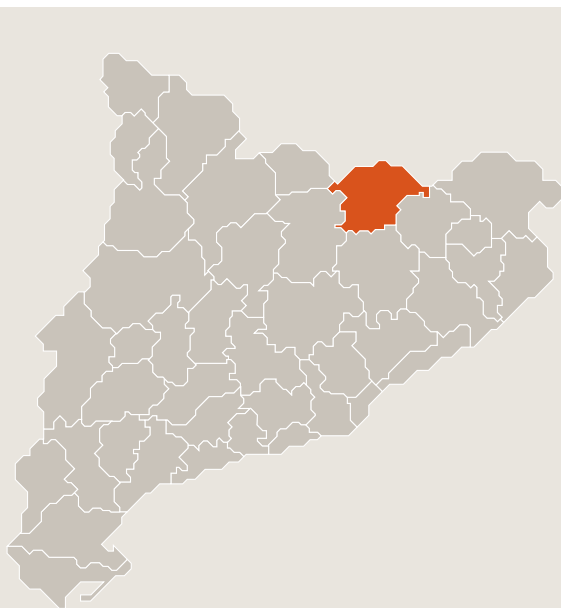
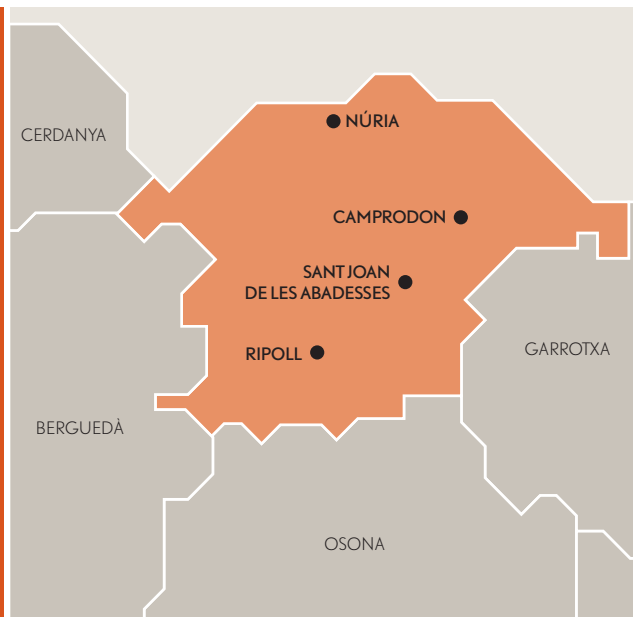

MAPA ITINERARI

Segueix les passes del poeta

Situació a Catalunya

Situació al Ripollès

I

Rutes literàries any Joan Maragall

- I. Joan Maragall al Ripollès: Sant Joan de les Abadesses, Camprodon i Núria
- II. Joan Maragall a Collserola
- III. Joan Maragall a la Garrotxa: Olot i la Fageda d'en Jordà
- IV. Joan Maragall a la Cerdanya: Puigcerdà i balneari de Senillers
- V. Joan Maragall a Barcelona i Sitges
- VI. Joan Maragall a Caldes d'Estrac i Blanes
- VII. Joan Maragall a Tagamanent i al pla de la Calma. Tona, Castellterçol i Montserrat

L'Any Maragall commemora els cent cinquanta anys de la naixença i els cent anys de la mort del poeta.

www.joanmaragall.cat

Organitza:

Patrocina:

Col·labora:

I

Rutes literàries any Joan Maragall

Joan Maragall al Ripollès: Sant Joan de les Abadesses, Camprodon i Núria

Excursionisme i estiuieg

*Al peu d'ell i del puig de Bastiments, en una ampla fondalada pedregosa amb alguna taca d'herba curta i miserable, prop l'enderroc d'una barraca de pastors abandonada, i entremig d'un gran apilotament de roques, brolla amb feble vagit una font d'aigua molt freda. És el Ter que naix.**

M ANY
JOAN
MARAGALL
2010-2011

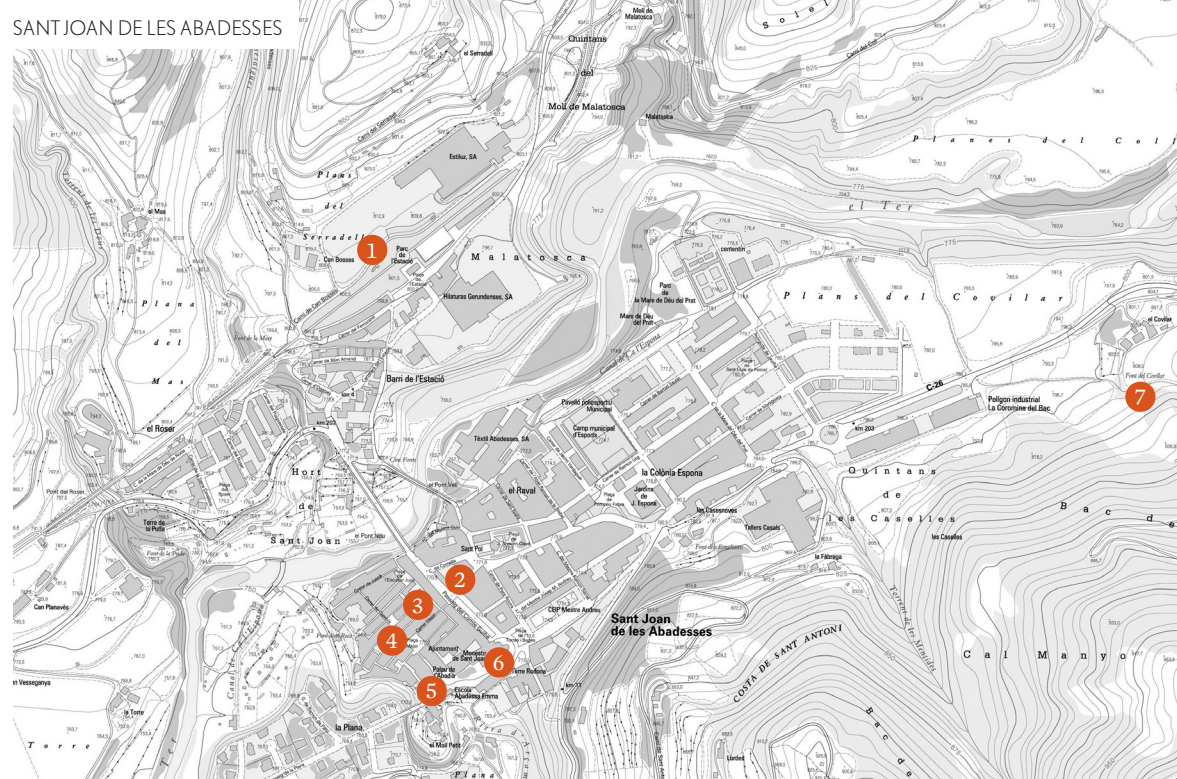
Joan Maragall i Gorina (Barcelona, 10 d'octubre de 1860 – 20 de desembre de 1911) poeta i escriptor, figura cabdal dins la poesia modernista del tombant de segle XIX-XX.

Membre de la intel·lectualitat culta de la Barcelona de la Renaixença, va fer una defensa de l'espontaneïtat i de la recerca de la simplicitat i arribà a desenvolupar la seva «teoria de la paraula viva». Més conegut per la poesia, va escriure també més de 450 textos en prosa, entre articles, assaigs, discursos, semblances biogràfiques i pròlegs. La seva activitat com a periodista al *Diario de Barcelona* i *La Veu de Catalunya* va tenir un important ressò.

Com a ciutadà estiuejant es pot dir que va ser un dels definidors artístics del paisatge català.

A la casa-museu i Arxiu del carrer Alfons XII, 79 de Barcelona es conserva el llegat de Joan Maragall i es poden visitar algunes estances.

SANT JOAN DE LES ABADESSES

- 1 Antiga estació ferroviària de Toralles
- 2 Can Capell. Casa Gorina (Passeig Guifré, 1)
- 3 Casa d'estiueig dels Maragall (Carrer Major, 11)
- 4 Plaça Major
- 5 Palau de l'Abadia
- 6 Monestir de Sant Joan de les Abadesses
- 7 Font del Covilar

CAMPRODON

- 1 Plaça del doctor Robert
- 2 Passeig de la Font Nova
- 3 Monestir de Sant Pere
- 4 Santuari de Núria

NÚRIA

JOAN MARAGALL AL RIPOLLÈS:
SANT JOAN DE LES ABADESSES,
CAMPRODON I NÚRIA

Excursionisme i estiueig

Seguim les passes del poeta que va estiuejar en aquesta zona de Catalunya, tant abans com després de casat. Tret de l'any 1901, que van fer estada a Camprodon, Joan Maragall i Clara Noble van passar els seus estius a Sant Joan de les Abadesses. Dins d'aquest espai, també cal esmentar l'itinerari que Joan Maragall va resseguir a peu, l'any 1894, entre Camprodon i Núria, que ha esdevingut amb el temps una travessa clàssica.

El Ripollès es troba al sector oriental i gironí dels Pirineus. El relleu irregular que formen els cims més alts que voregen els tres mil metres (el Puigmal o el Bastiments) i les valls de Ribes, Camprodon i Ripoll, defineix una comarca summament atractiva per als amants de la natura i l'excursionisme. Més enllà d'aquest fet, la història, relacionada amb el repoblament per part de Guifré el Pelós, fundador del monestir de Ripoll el 879 i del de Sant Joan de les Abadesses el 885, marca el pes del Ripollès en l'àmbit català. Formava part, aleshores, dels comtats de la Cerdanya, Osona, Ripoll i Besalú, a la Catalunya Vella.

Natura, història i un gran patrimoni monumental han fet d'aquesta zona un indret d'estiueig tradicional per a les famílies benestants i de ciutat.

Joan Maragall ens mostra, a través de la seva producció literària fruit d'aquests estius a la comarca, l'origen d'aquesta tradició, ara tan arrelada a casa nostra.

Els itineraris vitals dels estius en aquesta zona van donar lloc a poemes com ara «El comte Arnau», «La vaca cega», «Les muntanyes» o els «Goigs a la Verge de Núria», a més de nombroses cartes adreçades als seus amics i alguns articles periodístics.

SANT JOAN DE LES ABADESSES

Ara, aquí a Sant Joan porto un vestit gris clar, sabates roses i gran barret de palla.

De la carta a Antoni Roura, 16 d'agost de 1894

La relació de Joan Maragall amb el Ripollès s'inicia en aquesta població, on passarà els estius entre el 1893 i el 1895. Un cop casat, hi tornarà a fer estades amb la família com a mínim en cinc ocasions.

La història de Sant Joan, fortament relacionada amb el seu monestir, serà un dels pilars inspiradors de l'escriptor, com en el cas del gran poema sobre la figura llegendària del comte Arnau. Els paisatges de la zona també desvetllaran la vena lírica d'un poeta urbà seduït per la natura.

Com va fer Maragall llavors, arribem a Sant Joan potser bressolats pel ressò d'un ferrocarril...

1. Antiga estació ferroviària de Toralles

L'edifici rehabilitat de l'antiga estació del tren, que va deixar de funcionar el 1967, ens permet intuir una de les maneres com es desplaçaven els estiuejants que arribaven de Barcelona a Sant Joan. Aquesta línia de ferrocarril va unir Sant Joan amb Barcelona des del 1880, quan va ser

Família Maragall a Sant Joan

construïda per la Societat del Ferrocarril i Mines de Sant Joan de les Abadesses. Aquesta companyia explotava les mines de carbó de Surroca i Ogassa, un dels primers motors de desenvolupament de la vall. Actualment el tren ja no arriba a Sant Joan, sinó que passa per Ripoll, per seguir després en direcció a Puigcerdà.

Maragall coneixia el ferrocarril i s'hi desplaçava, i potser va ser així com va arribar al poble. El viatge, el desplaçament, constituïa una experiència en ella mateixa que deixa entreveure el poeta més sensible i aventurer. Maragall es deixa endur pel rítmic sotrac del tren i s'encanta amb els paisatges que s'albiren des de la finestra.

Jo no sé com teniu cor de girar-vos d'esquena a la finestreta i posar-vos a llegir o a dormir o a parlar de política, mentres darrere vostre va desfilant tota la riquesa del món. ¡I de quina manera! [...]

[...] D'aquesta muntanya que es gira majestuosament davant meu, com volent-me mostrar tota la bellesa de la seva forma gran i tots els tresors de llum i ombra i verdor de sos cims i de ses faldes, ¿com ne podria treure els ulls mentres aixís se'm mostra tot fugint? S'amaga d'una revolada, i un horisó immens s'extén davant meu amb altres muntanyes molt llunyanes blaves, coronades de núvols i neu, al bell fons de la plana rossa i conreuada. ¡Ai!, aquella masia voltada de pallers prenent el sol al mig del pla i amb una espessor d'arbres a la vora que s'hi endevina la font amagada!... i de sobte tot se fon i em trobo en les tenebres de la mina llarga, llarga. ¡Quin terratrèmol!... sembla que les entranyes de la terra m'engoleixen en un espantós cataclisme que no s'acaba... i tot plegat la llum m'enlluerna i em veig volant suspès damunt d'un fil de teranyina, i a sota un abim i un riu que s'hi caragola; i de seguida un bosc que tot just té temps de donar-me tot el seu misteri en una fragant alenada, que ja un poblet se'n ve tot alegrement corrent esbojarrat cap a mi amb totes ses casetes que sembla que se'm vulguen tirar al damunt a fer-me festes. Hi ha dones a les finestres... una tan bonica, rossa... ¡oh!, allò fóra l'amor... mes ja en sóc lluny, i unes vaques me miren des d'un prat, de peus a l'aigua... soles en la verda soletat... ¡oh!, allò fóra la pau... mes tot plegat, una gentada que m'hi aturo en sec al davant. [...]

[...] Per això, quan un arriba a lloc se troba tan cansat; és que ha viscut molt en poca estona, i caldria esser àngel per no adonar-se'n. És llavors que, un cop al llit, aixís que us

aneu ensonyant, els boscos i les muntanyes i els plans i els poblets assolaiats comencen a aparèixer girant lentament en visió interna, lluminosa dins les tenebres, que se us trenca amb un surt, i us retrobeu en elles esmaperduts fins que altra vegada la visió tossuda, acaricianta, comença a voltar-vos, a enllaçar-vos, i dolçament se us emporta enllà, enllà de la son. Talment deu esser la visió de tota la nostra vida a l'hora de la mort...

De l'article «Al carril», 19 de novembre de 1905

Des de l'antic ferrocarril i en una passejada cap al centre, creuem el Pont Vell aixecat sobre el riu Ter per entrar al rovell de Sant Joan. Els espais històrics que tan de prop va conèixer Maragall.

2. Can Capell. Casa Gorina (Passeig Guifré, 1)

Es té constància que el primer cop que Maragall va visitar la vila fou el juliol del 1884, quan el poeta tenia 24 anys. Sabem que aquesta casa era propietat d'unes ties de Maragall i ell hi feia estada quan venia a estiuejar.

3. Casa d'estiueig dels Maragall (Carrer Major, 11)

Era en aquesta casa del carrer Major on Maragall feia els sojorns a Sant Joan. Pertanyia a uns parents de la mare, Rosa Gorina i Folch.

De solter hi anava amb els pares i les germanes, després va seguir la tradició amb la muller i els fills. La seva

esposa, Clara Noble, fou una dona generosa i dedicada a la família. Era ella qui portava la llar i la primera que es preocupava, fossin on fossin, de preparar la millor cambra de la casa per al seu marit, molt conscient que la calma i l'entorn eren bàsics per a la tasca del poeta. Per tant, el fet d'estiuejar no feia minvar la capacitat creativa de Maragall, ans al contrari, molts cops la potenciava.

Un fragment d'una carta a Antoni Roura, del 31 de juliol de 1895, reflecteix el tràfec previ al viatge:

[...] Estic amb un peu a l'estrep: demà marxo a Sant Joan de les Abadesses i estic molt atrafegat. Deixar preparada la meva absència en la secretaria de l'Ateneu i en la del «Diari», trasbalsar tota la família, dona criatures, raspes, muntados, bressols, etc., t'asseguro que és un xic pesat. [...]

Les presses dels preparatius s'obliden, però, un cop instal·lats a la casa de Sant Joan, on s'estarà amb Clara i els fills.

Ho veiem en una altra carta escrita al seu amic, en aquest cas del 1894:

[...] Aquí m'estic amb la dona, les criatures, la família dels pare i el meu cunyat Ubaldo; l'altre cunyat meu, Guillem, està el pobre esperant la mort en una torre prop de la Bonanova. No crec que hi hagi remei per ell ni que allargui gaire. En Pep Soler me va prometre que em vindria a trobar aquí a Sant Joan per a fer una llarga excursió pel Pirineu cap a Ull de Ter i altres punts, dormint per les muntanyes i menjant fred; però no acaba mai de venir ni m'escriu. Entretant faig llargues caminades per aquestes muntanyes amb l'Ubaldo i el meu nebot Pepet. [...]

De la carta a Antoni Roura, 16 d'agost de 1894

Maragall i la seva família són, en definitiva, estiuejants com molts d'altres que, a finals del segle XIX, s'allunyen de la ciutat per redescobrir l'entorn natural.

4. Plaça Major

Maragall fa la seva primera estada a Sant Joan de les Abadesses l'any 1884. Amb només 24 anys, el jove poeta arriba al món rural amb il·lusió i poques preocupacions.

Serà l'inici de la seva relació amb l'entorn muntanyenc, que contempla des de la mirada d'un ciutadà.

Així ho expressa en una carta al seu amic Josep Maria Lloret, que ens presenta un Maragall jove i amb molta energia i picardia.

[...] En resumen y simplificando y reduciéndolo todo a materia (al fin y al cabo es lo único que se percibe): que mis brazos necesitan un cuerpo hembra que oprimir, y mis labios un rostro ídem donde repartir una docena o dos de besos entre ojos, mejillas y labios; pero esto pronto, muy pronto. Ya estoy cansado de tanto desear y ¡voto al diablo! que voy a hacer una barrabasada con la primera mujer que se me cruce al paso. [...]

[...] Me extasío aquí ante la Naturaleza, pero esta contemplación no templá mi fuego porque la Naturaleza, que es Dios (y todo es y somos Dios), me está diciendo a voces con el río y con la fuente y los vientos y los truenos y con todo digo, me están gritando: ¿qué haces imbécil?, eres un eslabón suelto que se ha desprendido de la gran cadena y... ¡bah!, no volvamos a las andadas. [...]

De la carta a Josep Maria Lloret, 16 d'agost de 1884

És el mateix Maragall que a finals d'estiu escriu al seu amic per expressar-li les poques ganes de marxar. I és que s'ha enamorat d'una noia i li dol anar-se'n de Sant Joan:

[...] Otra vez estoy en Barcelona y esta vez bastante a pesar mío por una multitud de circunstancias que sería prolijo enumerar; siendo la de más peso el haber dejado en San Juan algo que no querría abandonar en toda la vida [...]

De la carta a Josep Maria Lloret, 4 de setembre de 1884

Observem que es tracta d'escrits propis d'un Maragall jove i enamorat.

A pocs metres d'aquí es troba el monestir de Sant Joan de les Abadesses amb el recentment rehabilitat Palau de l'Abadia. Actualment, hostatja el Centre d'Interpretació del Comte Arnau.

5. Palau de l'Abadia

El bust de Joan Maragall, obra d'Ernest Maragall Noble, presideix el petit claustre romànic. El palau, antiga residència dels abats, va ser construït entre els segles XII i XV. Som en un espai de regust medieval que ens trasllada a èpoques llunyanes farcides d'històries. Potser per això, Joan Maragall va escollir l'indret per situar la llegenda del comte Arnau, tal i com ens deixa entreveure en l'article «Cercant el comte Arnau», de 1898:

Així que un hi entra, en aquell claustret, sembla que s'enfonsi sigles endarrere. Dins d'aquells murs rònecs, aturmentats d'obertures tornades a tapar i ja inexplicables, la llum hi és estranya i diferent.

Un entra allí i, tot plegat, ho sent tot lluny. Les campanes, que són gairebé al damunt mateix, tenen un so ofegat que sembla que toquin qui sap a on. Els crits de la quitxalla, que juga allà fora mateix a la plaça, també s'allunyen. Les orelles xiulen com quan fa molta quietud. I se sent una fredor estranya i un entorpiment de tot.

I, al mig, les vuit arcadetes menjades i arrodonides per les pluges i els vents de tants cents anys; els capitells amb aquells entortolligaments de pedra consumida. Ara, a dins, hi han plantat un jardinet molt trist. El tell del centre ja s'ha mort i assecat de seguida.

I pensar que allí dins hi ha la llegenda del comte l'Arnau; que aquell era el claustre de les monges que diu que ell anava a veure per una mina que deu esser per 'llà sota... I, més, sentir-se a fora tot rodejat de muntanyes altes... ¡Tot plegat fa una cosa!

Bust de Maragall al Palau de l'Abadia

Són aquesta llegenda i la cançó popular anterior precisament les que donen lloc al gran poema romàntic de Maragall. *El comte Arnau* és una extensa composició que el poeta va descabdellant en tres parts, entre el 1895 i el 1910. Va aparèixer publicat en tres llibres diferents: *Visions&Cants* (1900), *Enllà* (1906) i *Seqüències* (1911), en cadascun dels quals ens ofereix una lectura diferent del mite. Hereu dels romàntics, que havien fet una tasca de recuperació de les figures folklòriques nacionals, i dels autors de la Renaixença a Catalunya, el poema de Maragall esdevé, en conjunt, la més popular de les versions de la llegenda. En aquest poema i en altres llegendes reinterpretades a *Visions&Cants* creu trobar-hi «las madres del alma catalana». Maragall pren la figura d'aquest personatge errant de les terres del Ripollès, i ens el descriu, en principi com un heroi rebel i romàntic d'influències germàniques –recordem que el poeta va traduir al català algunes obres de Nietzsche, Novalis o també del compositor Wagner. Paral·lelament a l'evolució personal de Maragall, però, el mite és objecte de successives interpretacions: de l'Arnau vital de la llegenda romàntica (1a part) a l'ànima en pena de la cançó (2a part) que és redimida al final (3a part).

Aquesta poesia consolida, per tant, un mite que té el seu origen en la tradició oral i es va difondre a través d'una cançó popular de generació en generació. Ens parla de la història del senyor de Mataplana, un senyor feudal amb dominis a les terres del Ripollès, condemnat per no haver pagat les soldades als seus vassalls.

Del claustre romànic del palau, ens dirigim al claustre gòtic del monestir; però abans llegim un altre fragment inspirat en el claustre del Palau de l'Abadia:

[...] Una tarda que m'hi estava, allí assegut en el pedrís sota dels arcs, va entrar l'agutzil del poble amb una regadora, i des d'una espècie de galeria que hi ha dalt va començar a regar els arbustes fent-los com una pluja de misericòrdia. Jo li vaig fer preguntes sobre l'edifici, i em va dir que... ¡ui!... havia servit per moltes coses: hospital, quartel, cort pel bestiar. I m'anava senyalant: «Aquí, la comuna dels soldats... Per 'lla corrien els porcs...»; i a mi la llegenda se m'anava entelant, enfonsant, endins, endins de sigles d'abandonament i de brutícia...

[...] Mentrestant l'agutzil entrava i sortia amb la regadora, fent viatges per arriuar des de dalt les plantes tristes del claustret.

—I escolteu —li vaig dir una de les vegades que sortia—. ¿Que ja no es canta per aquí la cançó del comte l'Arnau? ¿Que no hi ha cap rondalla?

Ell va mig riure toscament, així com per mostrar-se superior, ell i el poble, an aquestes falòrnies (allo d'ençà que hi va el tren i hi ha una fàbrica es va tornant com un arrabal de Barcelona), i diu:

—¡Ah! ¿Sap qui ho sabia, això? El vell Fajula, que va morir aquest hivern. Aquell en cantava de vegades, de coses d'aquestes; però ara ja és mort, i tot això ja s'ha acabat. —i torna a sortir tot trempat amb la regadora, deixant-me sol amb l'Agustí.

«¡S'ha mort el vell Fajula, i ara tot això ja s'ha acabat!» No sé, me va deixar fred.

L'Agustí, dret al davant meu, amb el sac a coll, me mirava tot seriós. Jo que, refent-me, li dic, així, per riure:

—¿Oí que no, Agustí, que no s'ha acabat, tot això?

I ell, dòcil, s'engresca i crida amb cantarella feréstega:

—¡No... se...nyor!

No sé com ho va dir que cap endins dels seus ulls esgarriats hi vaig veure una reculada de sigles espantosa.

6. Monestir de Sant Joan de les Abadesses

Ara me'n vaig a missa de dotze a l'església bizantina del vell monestir on, segons la llegenda, el comte Arnau anava a veure a l'abadessa Adalaisa, filla de Jofre el Pilós.

De la carta a Antoni Roura, 15 d'agost de 1895

Juntament amb el monestir de Ripoll, el de Sant Joan va ser fundat per un dels primers comtes que governaven els territoris de l'anomenada Marca Hispànica, que depenia de l'Imperi Franc. La història del monestir, plenament lligada, per tant, a la història del país, compleix del tot el paper de marc geogràfic i patrimonial que cerquen els intel·lectuals de la Renaixença per crear la imatge de nació catalana. Els modernistes, entre ells el mateix Maragall, seran els successors d'aquesta tasca que esdevindrà, en el seu moment, una reivindicació del catalanisme polític.

Ens trobem en el monestir que Guifré el Pelós, cap al 885, va fundar i atorgar a la seva filla Emma. Ella va ser la primera del total de sis abadesses que hi va haver al capdavant del cenobi, fins que al segle XI, Bernat de Tallaferró, en un afany d'annexionar-se les terres del monestir, va aconseguir que el Papa emetés una butlla a partir de la qual se n'expulsava les religioses. El motiu que es va adduir –el pretès comportament llicencios de les monges de la comunitat–, va permetre que el monestir passés a formar part dels dominis del comtat de Besalú. La comunitat benedictina femenina va ser substituïda, ja al segle XII i després de moltes vicissituds, per una comunitat de canonges regulars augustinians. Aquest fet va ser un dels elements inspiradors de la llegenda del comte Arnau. Algunes de les primeres estrofes del poema de Maragall ens ho mostren:

El comte Arnau

I

*Els timbals de l'orgia ofenen l'aire
de l'hora matinal, que encara guarda
les quietuds de l'aire de la nit.*

*I surt dalt de cavall el comte Arnau,
que porta la capa blanca
i va a veure a l'abadessa
del convent de Sant Joan.*

*Els pastors, per les muntanyes,
tots de lluny guaiten com passa;
els pagesos tots tremolen...*

«¡És el comte Arnau!».

II

*Adalaisa, l'abadessa,
l'espera mig desmaiada.
Ell travessa la capella
amb la barba escabellada
de l'orgia de la nit.*

*Passa, i la deixa tota profanada...
I entra rialler en la cambra d'Adalaisa.*

*Adalaisa mig riu i està contenta;
té la cara carnosa i molt afable,
i un xic de sotabarba arrodonida,
i un clot a cada galta.*

Ben a prop, a la plaça Josep Anselm Clavé, hi ha un monument dedicat al comte Arnau, que popularment es confon amb el comte Guifré.

Fem via cap a l'últim espai de la ruta tot travessant un camí entre camps: la font del Covilar. Un trajecte que potser va fer el mateix Maragall per arribar a un dels espais més populars de Sant Joan com a lloc de trobades i aplecs. Potser de camí es va sentir seduït per la bellesa natural d'aquests paratges. Aquest contacte enriquidor amb la natura es fa explícit en molts dels escrits de l'autor, a voltes complementari, a voltes contraposat al de la ciutat.

En aquest fragment de l'article publicat al *Diario de Barcelona* el 27 de febrer de 1906, «La ráfaga» observem aquesta dualitat:

Deteniendo un momento nuestra marcha, volvamos ahora los ojos a aquel campo de nuestra paz del verano, abandonado allá en medio de la nieve y del invierno. ¡Cuán lejos está, cuán remoto! Nos espera sin embargo; sabe que volveremos a él; y nosotros de pronto, ahora, sin más ni más, en medio de nuestro tumulto, nos ponemos a pensar en la suavidad de los campos desiertos. Es una aparición brusca, como si cayéramos en un éxtasis: una visión que se interpone súbita entre nuestros ojos y el presente, oscilando entre el recuerdo y la esperanza. Es una de aquellas misteriosas necesidades de nuestra naturaleza. [...]

[...] ¡Cómo deseé en el campo la ciudad! y ya la tengo; y ¡cuántas cosas he vivido en ella desde entonces, cuántas fiebres que soñé y cuya realidad me hizo olvidar el sueño y el lugar del sueño! [...]

7. Font del Covilar

És el lloc on Maragall va presenciar l'anècdota que inspiraria una de les seves poesies més conegudes, «La vaca cega». Clara Noble, testimoni dels fets, n'explica l'episodi, i Joan Alavedra el transcriu al setmanari *Mirador* el 5 de setembre de 1935.

Corria l'agost del 1893. Sembla que una colla d'amics i familiars eren a la font del Covilar quan va aparèixer, amb pas insegur i estrany, una vaca:

*Tothom va alçar-se i va fugir. El meu marit va quedar-se.
 ¡Era la vaca cega! Va beure aigua i Maragall va parlar amb
 el vailet que «d'un cop de roc llençat amb massa traça va
 desfer-li un ull». Arribant a casa, va entrar de dret al des-
 patx, va tancar-s'hi, i en sortir-ne, duia la poesia a la mà.
 Pocs dies després, trametia aquesta còpia al seu bon amic
 Soler i Miquel.*

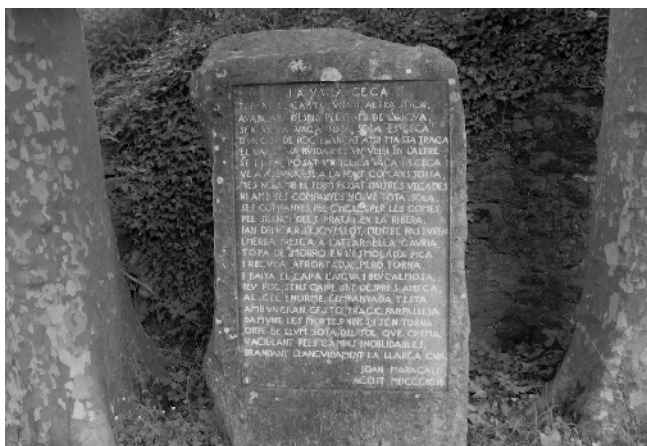
Maragall va incorporar el poema a la sèrie de les «Pirinenques» del seu primer llibre, *Poesies* de 1895.

Es tracta d'un text molt descriptiu que projecta en la figura de la vaca cega les emocions que el poeta sent davant la natura. L'aparició en escena d'aquest element dissonant que en trenca l'harmonia hi fa superar el mer bucolisme d'altres poemes. Maragall contempla el quadre des d'una perspectiva global i transcendent, que es reflecteix en

Font del Covillar

Monòlit amb el poema «La vaca cega»

l'amplitud del vers i la intensitat emotiva d'aquesta composició magistral:

La vaca cega

*Topant de cap en una i altra soca,
avançant d'esma pel camí de l'aigua,
se'n ve la vaca tota sola. És cega.
D'un cop de roc llençat amb massa traça,
el vailet va buidar-li un ull, i en l'altre
se li ha posat un tel. La vaca és cega.
Ve a abeurar-se a la font com ans solia;
mes no amb el ferm posat d'altres vegades
ni amb ses companyes, no: ve tota sola.
Ses companyes pels cingles, per les comes,
pel silenci dels prats i en la ribera,
fan dringar l'esquellot mentres pasturen
l'herba fresca a l'atzar... Ella cauria.
Topa de morro en l'esmolada pica
i recula afrontada... Però torna
i abaixa el cap a l'aigua i beu calmosa.
Beu poc, sens gaire set... Després aixeca
al cel, enorme, l'embanyada testa
amb un gran gesto tràgic; parpelleja
damunt les mortes nines, i se'n torna
orfe de llum sota del sol que crema,
vacil·lant pels camins inoblidables,
brandant lànguidament la llarga cua.*

Joan Baptista Bertran, jesuïta i poeta de Sant Joan, va entrevistar-se amb el vailet que va buidar l'ull a la vaca, que era en Janot de Can Pau Llebre, un pastor que sense sospitar-ho va passar a formar part d'un poema immortal. A través d'aquesta entrevista sabem que la vaca protagonista del poema es deia «Bonica», que era una vaca molt nerviosa que sempre s'allunyava de la resta del ramat i que tenia un ull entelat.

CAMPRODON

Com deia el 1921 un dels capdavanters de l'excursionisme científic de l'època, Cèsar August Torras, la comarca de Camprodon està «reclosa, encerclada i delimitada per grans brancals de l'arbre pirinenc, que deixen tot just una estreta obertura per a la sortida del riu Ter».

Tot i que Joan Maragall només va passar un estiu a Camprodon, la bellesa del poble, d'aire medieval, i els seus entorns, el van captivar. L'estiu del 1901 va ser molt actiu: des que hi va arribar, l'1 de juliol, va participar de la vida dels estiuejants del poble, assistint a tertúlies i vetllades musicals i literàries. Tanmateix, les seves vacances es van veure interrompudes per la notícia, el 4 d'agost, de la mort del director del *Diario de Barcelona*, Joan Mañé i Flaquer. Uns dies després de l'enterrament i un cop va enllestir l'administració del testament, tasca que Mañé i

Excursió a Costabona des de Camprodon, 1901

Flaquer li havia encomanat, el poeta va poder tornar cap a Camprodon per seguir amb les seves vacances. Era el 10 d'agost.

La localitat ripollenca havia esdevingut un indret d'estiueig de primer ordre, capdavanter dins de la comarca, com a lloc de descans, retir i oci dels estiuejants. Bona part d'aquest impuls de la vila va ser gràcies a la figura del doctor Robert, que la va descobrir el 1882. Ell fou qui, en moltes ocasions, va prescriure als seus pacients de fer estades de repòs a Camprodon. Els paisatges esponerosos i les nombroses fonts que hi ha a la zona havien d'afavorir la salut dels seus pacients. L'arribada del tren a Sant Joan només dos anys abans va ser un altre factor que va propiciar el seu desenvolupament.

Els dos espais que ens recorden la presència de la colònia d'estiuejants de la qual formava part Joan Maragall són, d'una banda, la plaça del doctor Robert, amb el casino i un hotel d'època i, de l'altra, el passeig de la Font Nova, farcit de torres d'estiueig d'aquells anys.

1. Plaça del doctor Robert

L'antic Casino de la Unión Veraniega va ser fundat l'any 1882 i des d'aleshores ha estat el lloc de reunió i lleure dels estiuejants i camprodonins.

Maragall descriu les sensacions i les vivències que suscita l'estiu en aquest article, del primer d'agost de 1906, titulat «Agosto»:

Las gentes se van de las ciudades adormecidas al otro adormecimiento de los campos. Agosto es una siesta. Las fiestas mayores en los pueblos del campo son como visiones de siesta. La Plaza Mayor llena de sol y polvo y gente; las caras congestionadas, y sudorosos los cuerpos bajo el recto vestido de fiesta, empujones y gritos y resoplidos, y el repique de campanas; los músicos agitándose en el tablado con el pañuelo blanco en el cuello para empapar el sudor; las notas atipladas del flautín y las bajas del trombón llegando solas hasta muy lejos de la extensión de los campos solitarios adormecidos al sol. [...]

[...] y afuera el tilín incesante de las cucharillas del café en los vasos cien veces enjuagados. Y por la noche habrá otro baile en el casino. [...]

L'Hotel Camprodon mostra un modernisme moderat que ens remunta al 1914, any de la seva construcció. És evident, per la data, que Maragall mai no va dormir en aquest hotel. Es coneix el sojorn que va fer a l'Hotel dels Pirineus, desaparegut, però que estava situat ben a prop d'aquesta plaça, a tocar del pont nou. Malgrat tot, l'aire elegant de l'Hotel Camprodon ens evoca les estades del poeta a la vila.

2. Passeig de la Font Nova

Un dels eixos d'aquest eixample de Camprodon mostra les construccions senyoriales de les famílies dels primers estiuejants a la zona. S'hi troba també el bust del qui fou alcalde de Barcelona, el doctor Robert. Fou ell, per exemple, l'artífex del Certamen Literari de Camprodon, en el qual seria premiat, en la seva primera edició, el poeta Maragall amb «Les muntanyes».

Sobre el doctor Robert a Camprodon, Maragall va escriure dins la semblança biogràfica que li va dedicar el 1903, aquest fragment:

[...] Ell sentia i feia sentir fortament la gravitació social. Me'n recordo ben bé del dia que va arribar a Camprodon, el darrer estiu de la seva vida mortal. Venia de la lluita política, de la febre del parlament, de dos anys d'agitació, de mítings, d'inquietuds, de glòries, d'angúnies, de fermentació de tot el seu ser, i en duia les senyals. Macilent, esblaimat, decaigut, va entrar a la vila entre la simpatia i l'entusiasme de tothom que l'acompany`fins a la porta de casa seva. [...]

Anys més tard Barcelona seria testimoni de la inauguració d'un monument dedicat al prestigiós doctor. Era pel novembre del 1910 quan Maragall manifestava el seu enuig pel retard en la col·locació del monument en homenatge a la figura de Bartomeu Robert. Ho fa en una carta dirigida a Ramon Rucabado, company del *Diario de Barcelona*, el 16 de novembre de 1910.

[...] Aquest monument és el monument català essencial, perquè és el monument de la nostra inconstància: només del començar-lo a l'acabar-lo el poble nostre ha tingut prou temps per oblidar el sentiment que el féu nàixer: alguns recorden encara a l'home i als fets, però és sols memòria, el sentiment ja no hi és: aixís som els catalans. Aquests pocs que han servat la memòria s'han esforçat avui en galvanitzar amb ella el sentiment i han volgut treure'n una lliçó educadora, però en el desmai de la veu se'ls ha conegut que ni ells mateixos tenien fe en la seva eficàcia. Perquè tots tenim la fonda consciència de que som un poble fet a rauxes: i aquest és el monument d'una d'elles.[...]

Caminem cap al monestir de Sant Pere. Abans, però, l'església de Santa Maria, del segle XV, ens recorda una pràctica habitual que els estiuejants no deixaven de fer: anar a missa. Joan Maragall, en una carta a Enric Fuentes del 4 d'agost del 1901, parla amb gràcia d'aquest fet:

Em donen pressa per anar a missa d'onze. Vostè que és vete-i-fils no pot capir el pregon sentit que pels high life estiuejants tenen aquestes paraules: missa d'onze. ¡Ah, si jo em sapigués llevar de matí per anar a missa de vuit!

3. Monestir de Sant Pere

Se'n conserva l'església consagrada l'any 1169. L'estil romànic d'aquest edifici va ser molt revaloritzat pels intel·lectuals i artistes de la Renaixença i el Modernisme. Vinculat plenament als orígens medievals de Catalunya, el romànic exemplifica arquitectònicament el bressol del nostre país. Figures com Josep Puig i Cadafalch i l'amic de Joan Maragall, Josep Pijoan, van ser decisives per a l'estudi i la divulgació del romànic català, tan present en aquesta comarca.

L'admiració que Pijoan sent davant de la portalada de Ripoll desencadena l'intercanvi epistolar dels dos escriptors i amics:

[...] Però deixi'm, deixi'm que li parli de Ripoll. Si el des-torbo, no m'escolti. Però les tinc tant al cap, aquells monstres i aquelles figures. ¿Se'n recorda d'aquells cinc que fan l'orquestra? Aquell jove flautista de cabellera filada, inclinat per l'emoció, amb els seus ullets romànics fixats en Oliba, el

pedagogo amb el llibre a la mà i la batuta que comunica l'esperit i regeix la disciplina. ¡Ah, aquell Oliba pegarà, com sant Benet, algun cop de verga, però inflamarà les ànimes d'espiritual ardència! ¡Oh, com els recordo! Me'ls vaig estar mirant tota una matinada i crec que s'ho mereixen. Amb el temps el jove flautista de Ripoll i el citarista i el que toca el violí, corda nervorum, com diu Oliba, i el de la tuba seran tan famosos com els relleus d'Eleusis o de les Panateneas, o el Crist blanc d'Amiens. Aquelles figures dels músics són d'una bellesa i d'un poder de comunicació psicològica extraordinària. Són, ademés, creacions completament noves, a diferència d'altres figures de la portada. Perquè la portada és obra d'Oliba, d'ell mateix o un igual que ell. No és un arquitecte, perquè no sap fer córrer les motlures ni combinar els requadros, és un home lletrat, un gran pedagogo amb la ciència mateixa que tindria Oliba. La portada de Ripoll és una Bíblia miniada en la pedra: mellor dit, un Apocalipsi tret dels llibres que tindria a la mà el gran artista. Ho copia tot de llibres ben coneguts (exceptuant les figures dels músics), però ho infon del seu esperit poderós amb desitjos continguts, amb incertes esperances. Jo ja hi han hores que em sento penetrat d'aquesta força romànica. No sé lo que vull, però tot ho desitjo. Em moro de simpatia per aquella gent a cavall de dos edats, revestint-se d'entrellaçades túniques, vivint en un món abstracte, tan carregat d'anhels... com el flautista de Ripoll, tan ocupats en un pervindre com Oliba, ordenant i disciplinant-ho tot...[...]

De la carta de Josep Pijoan a Joan Maragall, juliol-agost de 1905

[...] ;Com li envejo la seva delícia davant de la portada de Ripoll! ;Com enriqueix les nostres sensacions artístiques la cultura científica! Vostè està en situació de donar un gros increment a la nostra renaixença; perquè jo no conec ningú més que sàpiga i senti ensems com vostè, i que ademés, tingui la vocació de propagar i el do de dir. I afortunadament me sembla que la nostra gent comença a adonar-se'n, d'això, i que els seus articles sobre institucions de cultura a La Veü no són pas prèdiques en el desert. [...]

De la carta de Joan Maragall a Josep Pijoan, 11 d'agost de 1905

Una caminada molt agradable pels paisatges bucòlics que envolten Camprodon ens acosta a una de les moltes fonts que hi ha en aquest municipi. Es tracta de la font de Sant Patllari, lloc d'inspiració del poema «Les muntanyes», que començà a escriure el juliol de 1901 a Camprodon i acabarà l'agost del mateix any a Cauterets, on fa l'estada al balneari per recomanació del doctor Robert. Inclòs en el llibre *Enllà*, en aquests versos el poeta es fon en la natura però no renuncia a la seva identitat, sinó que aquella actua com a canalitzadora de la força espiritual del poeta.

Monòlit amb el poema «Les muntanyes»

Les muntanyes

*A l'hora que el sol se pon,
bevent al raig de la font,
he assaborit els secrets
de la terra misteriosa.*

*Part de dins de la canal
he vist l'aigua virginal
venir del fosc naixement
a regalar-me la boca,*

*i m'entrava pit endins...
I amb els seus clars regalims
penetrava-m'hi ensems
una saviesa dolça.*

*Quan m'he adreçat i he mirat,
la muntanya, el bosc i el prat
me semblaven altrament:
tot semblava una altra cosa.*

*Al damunt del bell morir
començava a resplendir
pels celatges carminencs
el blanc quart de lluna nova.*

*Tot semblava un món en flor
i l'ànima n'era jo.*

*Jo l'ànima flairosa de la prada
que es delia en florir i ser dallada.*

*Jo l'ànima pacífica del ramat
esquellejant pel bac mig amagat.*

*Jo l'ànima del bosc que fa remor
com el mar, que és tan lluny en l'horitzó.*

*I l'ànima del saule jo era encara
que dóna a tota font son ombra clara.*

*Jo de la timba l'ànima profunda
on la boira s'aixeca i es deixonda.*

*I l'ànima inquieta del torrent
que crida en la cascada resplendent.*

*Jo era l'ànima blava de l'estany
que aguaita el viatger amb ull estrany.*

*Jo l'ànima del vent que tot ho mou
i la humil de la flor quan se desclou.*

Jo era l'altitud de la carena...

*Els núvols m'estimaven llargament,
i al llarg amor de l'ennuolament
congriava's mon ànima serena.*

*Sentia la delícia de les fonts
nàixer en mon si, regal de les congestes;
i en l'ampla quietud dels horitzons
hi sentia el repòs de les tempestes.*

*I quan el cel s'obria al meu entorn
i reia el sol en ma verdosa plana,
les gents, al lluny, restaven tot el jorn
contemplant ma bellesa sobirana.*

*Però jo, tota plena de l'anhel
agitador del mar i les muntanyes,
fortament m'adreçava per dur al cel
tot lo de mos costats i mes entranyes.*

.....

*A l'hora que el sol se pon,
bevent al raig de la font,
he assaborit els secrets
de la terra misteriosa.*

Maragall va fer força excursions pels voltants de Camprodon, que li van permetre conèixer muntanyes semblants a les del poema, com el pic de Costabona, on va pujar en companyia de la seva dona Clara. No oblidem que un dels promotors de l'excursionisme a la zona va ser Cèsar August Torras, qui, a més, va publicar l'any 1902 a la revista *L'Avenç* una de les primeres guies excursionistes del Pirineu: *Pirineu Català. Guia itinerari de l'excursionista a Camprodon*. Va ser, probablement, un material que Maragall va poder fer servir per a les seves caminades pirinenques.

I és precisament des de Camprodon que comença una de les travesses més populars de la zona i que, entre d'altres, Joan Maragall va contribuir a divulgar. Es tracta de l'excursió entre Camprodon i Núria que va realitzar l'agost del 1894, quan estiuejava a Sant Joan. L'hi van acompanyar el mateix Cèsar August Torras i Josep Soler i Miquel, un tercer amic i dos guies.

De Camprodon a Núria

La caminada de Camprodon a Núria transcorre durant aproximadament 22 quilòmetres entre paisatges muntanyencs i finalitza al santuari. Situat en plena vall de Núria, al terme municipal de Queralbs, es troba a uns dos mil metres d'alçada. A l'interior de l'església actual, del 1911, hi ha la talla romànica de la Mare de Déu de Núria, a qui Maragall va dedicar els «Goigs a la Verge de Núria». L'hotel de la vall va ser la seu de la redacció de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya del 1931.

Unes setmanes després de realitzar la travessa, Maragall escriu l'article en castellà «En las alturas», aparegut al *Diario de Barcelona* el 12 de setembre de 1894. Dos anys més tard, en faria la versió catalana amb algunes modificacions. Una esplèndida guia de ruta.

[...] Travessàrem poblets pacífics i encantats, amb aquelles esglésietes romàniques rònegues i fosques que els absis semblen torrats pel sol i arrodonits pel fregadís de les pluges i els vents de tants de segles; amb aquella gent que s'hi està, de gestos calmosos i cares parades en una perpètua somnolència; i aquells carrerons solitaris i ombrius alegrats solament pel groc viu de la palla que sobreïx de les portes i finestres, animats per algunes oques, gallines i porcs que s'hi passegen llençant tot plegat un baf d'estable, fort, que tapa els esperits: poblets que un no s'afigura que puguin tenir nom, perquè els troba tots iguals. [...]

[...] Al peu dell i del puig de Bastiments, en una ampla fondalada pedregosa amb alguna taca d'herba curta i miserable, prop l'enderroc d'una barraca de pastors abandonada, i entremig d'un gran apilotament de roques, brolla amb feble vagit una font d'aigua molt freda. És el Ter que naix. [...]

[...] Després tornàrem a muntar en les bèsties i emprenguérem l'aspra costa del Coll de la Marrana; i al treure el cap per ell a la vista immensa de les altes soledats pirinenques ens hi sobtà el terrible vent de les altures volant desenfrenat per damunt dels cims, atronador, irresistible, menyspreador de les forces i els sentits dels homes, que sense pietat ens assotava. [...]

*[...] El cap buidat per l'altura, el pas tremolós, el pols precipitat pel cor sens ritme, ens abocàrem a mirar, i al fons d'una vall d'aquelles se'ns obriren uns ulls blaus, immaculats: eren els estanys de Carançà somrient divinament perduts entre les muntanyes...
No podíem més... A entrada de fosc baixàrem estamordits a la llòbrega vall de Núria.*

A uns metres del santuari, prop de la capella de Sant Gil una placa dedicada a Maragall ens mostra un fragment del poema «Pirinenques»:

III

*Ben ajagut a terra, ¡com me plau
el veure davant meu en costa suau
un prat ben verd sota d'un cel ben blau!*

*I en les albes la gran bellugadissa
de les fulles d'acer que el vent eriça
amb tants reflectes de llum enlluernadissa.*

*I el sol estès per tot.
I el rec com cau
escumejant avall la costa suau
del prat ben verd sota del cel ben blau.*

*Tots els membres caiguts, tot jo per terra,
buidat de tota força i sens desig,
la pensa poc a poc se'm desaferra...*

*I em vaig trobant tan bé en allà entremig,
i em va invadint com una immensa pau,
i vaig sent un tros més del prat suau
ben verd, ben verd sota d'un cel ben blau.*

Per acabar, la lectura dels «Goigs a la Verge de Núria», que, segons el seu fill Gabriel Maragall van ser escrits a la paret de la cambra del refugi de Núria. Responent a una de les tendències més de moda a l'època, les imatges d'aquest poema tenen un clar regust decadentista i alhora hi trobem algun element d'influència nietzschiana:

Goigs a la Verge de Núria

*Verge de la vall de Núria,
voltada de soledats,
que immòbil en la foscúria
i en vostres vestits daurats,
oïu l'eterna cantúria
del vent i les tempestats;
Verge de la vall de Núria
a Vós vénen les ciutats.*

*Vers Vós avancen incertes
per les altes quietuds
i els camins desconeguts
de les grans serres desertes.*

*Troben rius que naixent van
en els regnes dels pastors,
i ramats esquellejant
lentament pasturadors.*

*Van pels cims celestials
sobre les muntanyes nues...
Les congestes brillen crues
amb blancures immortals.*

*Van per augustes carenes
on, del buit amb els afanys,
troben, abocant-s'hi a penes,
al fons de les valls serenes
les mirades blavoses dels estanys.*

*I del vent sota la fúria,
menyspreuador dels sentits,
amb els sentits desmaiats,
se'n baixen a la foscúria
de la vostra vall de Núria
voltada de soledats.*

*Aquí ens teniu, verge tosca,
vagament cercant redós
en el clos misteriós
de vostra capella fosca.*

*Cau la nit per tot arreu...
Nostre cor torna's salteri
pressentint el sant misteri
tremolós de vostra veu.*

*¿Per què ens mireu, verge santa,
amb aquests ulls tan oberts?
¿Doneu-nos l'esgarrifança
dels vells miracles complerts!*

*¿Castigueu nostre sentit
amb tant d'oblidades febres!
¿Deu ànima a les tenebres!
¿Deu-nos la fe de la Nit!...*

*Que demà, quan surti el sol,
tornarem a prendre el vol
per les serres encantades,
i els camins de les cascades
seguirem de sol a sol...*

*Les cascades que s'estan
allà lluny canta que canta,
tot trenant i destrenant
llur blancura ressonant
sobre el negre mur gegant.*

*Copsats per negres alçàries,
eixordats de la remor,
anirem avall com l'aigua
per les goles solitàries
plenes d'abims i frescor.*

*Quan a l'última portella
tot el cel s'eixamplará,
amb alegria novella
veurem la plana més bella
i la verdor que s'hi fa.*

.....

*A l'hivern, quan neva i plou
i la ciutat se remou
brillant d'insomnis i fúria,
nostres ulls enlluernats
veuran, allà en la foscúria,
la immòbil Verge de Núria
voltada de soledats.*

El juny del 2010, amb motiu de l'Any Maragall, es va descobrir aquesta placa que inclou l'antiga placa de pedra amb algunes estrofes dels «Goigs», que s'havia col·locat el 1961 per commemorar el cinquantenari de la mort del poeta. L'actual placa incorpora els versos de la tercera «Pirinenca».

*Text de la portada extret de l'article «Per les altures»
de Joan Maragall.

Bibliografia

Carreras, C. (2003) *La Barcelona literària. Una introducció geogràfica*. Barcelona: Proa. Enciclopèdia Catalana.

Casals, Glòria (1995) *Joan Maragall. Deu rutes literàries*. Argentina: L'Aixemador Edicions.

Casals, Glòria (2010) *Joan Maragall. Carnets de viatge*. Diputació de Barcelona.

Maragall, J. (1947) *Obres completes*. Barcelona: Editorial Selecta.

Maragall, J. (2010) *Poesia completa*. Barcelona: Edicions 62.

Massos i Fernández, Maria (2003) *Rutes literàries Maragallianes. Ripollès i Garrotxa*. Treball 2n de Batxillerat, Escola Nostra Senyora del Carme. Ripoll.

Riquer, Comas, Molas (1986) *Història de la literatura catalana*, vol. VIII. Barcelona: Ariel.

<http://www.bnc.cat/digital/jmaragall>

Agraïments a Marcel Miquel Fageda i Joan Ferrer, director de l'Arxiu Comarcal de Ripoll.

© de les fotografies de la solapa i de les pàgines 2 i 14, Biblioteca de Catalunya. Barcelona.

© dels mapes de Sant Joan de les Abadesses, Camprodon i Núria, Institut Cartogràfic de Catalunya.

Disseny: Eumogràfic
Impressió: Copyset
D.L.: B-12564-2011